

SZTUKA

EDUKACJI

KULTURA

W PROGRAMACH

NAUCZANIA

KONFERENCJA

DLA NAUCZYCIELI,

ANIMATORÓW I EDUKATORÓW

22–23.11.2013

SCENARIUSZ LEKCJI

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA

SCENARIUSZ LEKCJI:

Różnorodność kulturowa

PRZEDMIOT:

Wiedza o społeczeństwie, historia i społeczeństwo, wiedza o kulturze, etyka, język polski

ETAP EDUKACYJNY:

Szkoła ponadgimnazjalna, IV etap edukacyjny

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO:

IV ETAP EDUKACYJNY – PRZEDMIOT UZUPEŁNIAJĄCY

5. SWOJSKOŚĆ I OBCOŚĆ.

Uczeń:

C.5.2. wyjaśnia różnice między oświeceniową koncepcją tolerancji a współczesnym rozumieniem tego pojęcia;

D.5.1. charakteryzuje i ocenia idee nacjonalizmu i rasizmu w XIX w.;

E.5.1. analizuje wielokulturowość społeczeństwa II Rzeczypospolitej;

E.5.2. /?

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

IV ETAP EDUKACYJNY – ZAKRES PODSTAWOWY

CELE KSZTAŁCENIA – WYMAGANIA OGÓLNE

Uczeń:

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji:

Uczeń jest otwarty na odmienne poglądy.

II. Rozpoznanie i rozwiązywanie problemów.

Uczeń rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji.

Uczeń wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania.

V. Znajomość praw człowieka i sposobów ich ochrony.

Uczeń wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

TREŚCI NAUCZANIA:

1. Młody obywatel w urzędzie.

Uczeń:

1) wyjaśnia, jak nabywa się obywatelstwo polskie i unijne.

2. Prawo i sądy. Uczeń:

2) wyjaśnia, co to jest prawo i czym różnią się normy prawne od norm religijnych, moralnych i obyczajowych.

5. Prawa człowieka.

Uczeń:

1) przedstawia krótką historię praw człowieka i ich generację; wymienia najważniejsze dokumenty z tym związane;

2) wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;

3) podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;

4) znajduje w środkach masowego przekazu (w tym w Internecie) informację o przypadkach łamania praw człowieka na świecie;

5) bierze udział w debacie klasowej, szkolnej lub internetowej na temat wolności słowa lub innych praw i wolności.

6. Ochrona praw i wolności.

Uczeń:

- 1) przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce;
- 4) przedstawia na przykładach działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka;
- 5) rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu i ksenofobii; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji;
- 6) znajduje informacje o naruszeniu praw człowieka w wybranej dziedzinie i projektuje działania, które mogą temu zaradzić.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

IV ETAP EDUKACYJNY – ZAKRES ROZSZERZONY

CELE KSZTAŁCENIA – WYMAGANIA OGÓLNE:

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego, krytycznie je analizuje, samodzielnie wyciąga wnioski.

II. Rozpoznanie i rozwiązywanie problemów.

Uczeń rozpoznaje problemy w skali lokalnej, krajowej, europejskiej i globalnej oraz szuka ich rozwiązania.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji.

Uczeń ocenia rolę stowarzyszeń i organizacji obywatelskich oraz różnych form aktywności obywateli w funkcjonowaniu współczesnej demokracji.

V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej.

Uczeń wykorzystuje swoją wiedzę o zasadach demokracji i ustroju Polski do interpretacji i oceny wydarzeń w życiu społecznym i politycznym; rozumie znaczenie prawa i praw człowieka w codziennym życiu obywatela oraz rozpoznaje przypadki ich łamania.

VI. Dostrzega współzależności we współczesnym świecie.

Uczeń przedstawia związki między swoim życiem a sytuacją społeczności lokalnej, sytuacją Polski, Europy i świata.

TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

1. Życie zbiorowe i jego reguły.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje wybrane zbiorowości, społeczności, wspólnoty, społeczeństwa, ze względu na obowiązujące w nich reguły i więzi;
- 4) omawia na przykładach źródła i mechanizmy konfliktów społecznych oraz sposoby ich rozwiązywania.

4. Struktura społeczna.

Uczeń:

- 5) charakteryzuje wybrane problemy życia społecznego w Polsce (w tym sytuację młodych ludzi); rozważa możliwości ich rozwiązywania.

6. Naród, ojczyzna i mniejszości narodowe.

Uczeń:

- 1) przedstawia dwie koncepcje narodu: etniczno-kulturową i polityczną;
- 2) omawia czynniki sprzyjające asymilacji oraz służące zachowaniu tożsamości narodowej;
- 4) charakteryzuje mniejszości narodowe, etniczne i grupy imigrantów żyjących w Polsce;
- 5) rozpoznaje przejawy ksenofobii, antysemityzmu, rasizmu i szowinizmu i uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.

7. Procesy narodowościowe i społeczne we współczesnym świecie.

Uczeń:

- 2) porównuje różne modele polityki wybranych państw wobec mniejszości narodowych i imigrantów.

11. Obywatel i obywatelstwo.

Uczeń:

- 1) przedstawia procedury nabywania i zrzekania się polskiego obywatelstwa;
- 2) wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości.

13. Opinia publiczna.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, jak kształtuje się opinia publiczna i jakie są sposoby jej wyrażania;
- 4) przeprowadza w najbliższym otoczeniu minisondaż opinii publicznej na wskazany temat, interpretuje jego wyniki.

CZAS TRWANIA:

90 MIN + 90 MIN

SŁOWA KLUCZOWE:

- różnorodność kulturowa;
- mniejszości narodowo-wyznaniowe, wielokulturowość;
- prawa człowieka;
- obywatelstwo, narodowość;
- opinia publiczna i sposoby jej wyrażania.

CELE LEKCJI:

uczeń potrafi:

- wyjaśnić, skąd się biorą stereotypy i kogo dotyczą;
- wykorzystać dzieła sztuki do poznania wielokulturowości;
- ocenić przydatność dzieła sztuki jako źródła wiedzy;
- dostrzegać problem i budować argumentację;
- dokonywać selekcji informacji z różnych źródeł;

METODY PRACY:

- dyskusja,
- praca w grupach,
- projekcja filmu,
- praca z dziełem sztuki,
- działanie plastyczne.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

Prace artystów współczesnych:

Dorota Podlaska *Tablica do nauki alfabetu romskiego* (2013) z serii *Tablice do nauki alfabetów*;

Joanna Rajkowska, projekt *Minaret* (2009–2011);

<http://www.rajkowska.com/pl/projektyp/85> lub <http://www.minaret.art.pl/>

Hubert Czerepok *Nigdy nie będziesz Polakiem* (2008);

<http://www.otwartazacheta.pl/index.php?action=view/object&objid=3465&fraza=domy&lang=pl>

grupa *Twożywo Ksenofobia pospolita – groźny chwast* (2003);

<http://www.twozywo.art.pl/twzw.php?3zb>

Krzysztof Wodiczko: *Laska tułacza* (1992), *Rzecznik obcego* (1994); film *Instrumentacje* (2007);

<http://artmuseum.pl/pl/filmoteka/praca/wodiczko-krzysztof-instrumentations>;

film *Symbole* (2012) – zapis warsztatów przeprowadzonych przez Huberta Czerepoka z młodzieżą w Galerii Arsenał w Białymstoku

<http://vimeo.com/43554081>

MATERIAŁY PLASTYCZNE:

- samoprzylepne karteczki,
- kartki techniczne A3,
- flamastry,
- ołówki,
- litery alfabetu wypisane na małych karteczkach,
- kartki A4,
- kartki A3,
- dziurkacz,
- sznurek.

PRZYGOTOWANIE DO LEKCJI:

Czworo chętnych uczniów ma za zadanie przygotować przed zajęciami krótkie wprowadzenie o twórczości poszczególnych artystów na podstawie artykułów z portalu Culture.pl oraz samodzielnych poszukiwań w internecie.

PRZEBIEG LEKCJI:

CZĘŚĆ I

1. Dyskusja wprowadzająca: stereotypy
2. Poznajmy swoich sąsiadów: Romowie (z wykorzystaniem o pracy Doroty Podlaskiej)
3. Poznajmy swoich sąsiadów: muzułmanie (z wykorzystaniem pracy Joanny Rajkowskiej)

CZĘŚĆ II

1. Wykluczenie: kto kogo? (z wykorzystaniem pracy Huberta Czerepoka)
2. Ksenologia: lek na ksenofobię (z wykorzystaniem pracy Krzysztofa Wodiczki)
3. Tolerancja: podaj dalej (podsumowanie i działanie plastyczne)

CZĘŚĆ I

1. Dyskusja wprowadzająca: stereotypy.
  - Co to jest stereotyp?
(wyobrażenie na temat innych grup społecznych, przyjęty według wzorców innych osób lub opinii przekazywanych przez społeczeństwo).
  - Kogo najczęściej dotyczą stereotypy?
(mniejszości, wykluczonych społecznie, grup marginalizowanych ze względu na narodowość, pochodzenie, płeć, orientację seksualną).
  - Jakie są funkcje stereotypów? (porządkują rzeczywistość, dokonują skrótów, uproszczeń i uogólnień; utrzymują podział MY-ONI).
  - Czy punkt widzenia reprezentują? (większości, która stwarza stereotypy na temat mniejszości).
  - Jak wyglądałby nasz obraz świata, gdybyśmy kierowali się tylko stereotypami?
(ograniczony, oparty na powierzchownych wrażeniach).
  - Dlaczego, kierując się stereotypami, możemy dokonać niesprawiedliwych ocen?
(przypisujemy wszystkim członkom grupy takie same cechy).

PODSUMOWANIE:

Stereotypy są nakładką na nasze postrzeganie rzeczywistości – są jak okulary, które zniekształcają obraz, ale do których noszenia jesteśmy przyzwyczajeni. Trudno się ich całkiem pozbyć, bo są w nas zakorzenione, jednak zdając sobie z nich sprawę, można spojrzeć na nie krytycznie.

Stereotypy są jak .....

Wspólne szukanie innych metafor, które pomogą lepiej zrozumieć, czym są stereotypy i jak wpływają na nasze postrzeganie rzeczywistości.

2. POZNAJMY SWOICH SĄSIADÓW: ROMOWIE

Materiały: samoprzylepne karteczki, cztery kartki techniczne A3, flamastry, wydruk (wydruki) pracy Doroty Podlaskiej lub jej projekcja na ekranie.

Prowadzący prosi uczniów o wypisanie na karteczkach skojarzeń z Romami. Karteczki przykleja do tablicy/ściany, grupując powtarzające się hasła. Rozmowa:

- Które z tych skojarzeń to stereotypy?
- Czy większość jest pozytywna, czy negatywna?
- Jaki obraz społeczności Romskiej budują?
- Jak Polacy postrzegają Romów?
- Jak wyglądają nasze relacje?
- Czy dużo o sobie wiemy?

Prowadzący zwraca uwagę na to, że stereotypy zakorzenione są również w języku (cyganie – oszukiwać).

DOROTA PODLASKA *TABLICA DO NAUKI ALFABETU ROMSKIEGO*, 2013, Z SERII *TABLICE DO NAUKI ALFABETÓW*, HASŁA UŁOŻYŁ TOMASZ KOPER

Przy tworzeniu serii tablic Dorota Podlaska pracowała z imigrantami, którzy od kilku lat mieszkają w Polsce.

W wyniku spotkań i rozmów powstały zbiory słów-kluczy ilustrowane przez artystkę prostymi obrazami lub zdjęciami.

Każda z tablic jest indywidualna i ma charakter biograficzny. W przypadku *Tablicy do nauki alfabetu romskiego* badaniu poddał się polski Rom Tomasz Koper.

Dorota Podlaska, ur. w 1963 roku w Bydgoszczy, polska malarka. Zajmuje się głównie malarstwem figuratywnym, ale tworzy też obiekty, instalacje, dokumentacje fotograficzne, akcje, interwencje w przestrzeniach, projektuje książki i wydawnictwa.

Źródło: <http://www.podlaska.com/pl/biogram.html>

Krótkie wprowadzenie o twórczości Doroty Podlaskiej i serii *Tablice do nauki alfabetów* przygotowane przez uczniów.

Prezentacja pracy (wydruk lub projekcja).

Dyskusja na temat tego, jak powstała praca, jakie pojęcia się na niej znalazły i czy wszystkie są zrozumiałe. Próba rozszyfrowania poszczególnych pojęć.

PYTANIA:

- Czy w pracy pojawia się stereotypowe przedstawienia Romów?
- Jak myślicie, dlaczego pojęcia nie zostały przetłumaczone?

Praca w grupach – każda ma za zadanie opracowanie wybranych pojęć na podstawie dostarczonych materiałów i zaprezentowanie ich reszcie klasy w postaci tablicy dydaktycznej (mapy myśli, rysunek).

GRUPA 1 – BERGITKA ROMA

Jakie grupy Romów mieszkają w Polsce?

Informacje dla uczniów:

Romowie w Polsce nie stanowią jednorodnej grupy – dzielą się na cztery szczepy, które różnią się między sobą dialektem języka romani, trybem życia i obyczajami:

- **Polska Roma** (Polscy Cyganie Nizinni), najliczniejsza w grup, od pokoleń mieszkająca w Polsce. Do lat 60. XX wieku jej członkowie prowadzili koczowniczy tryb życia. Ich przodkowie przybyli do Polski z Niemiec, stąd w ich dialekcie pojawia się wiele wpływów niemieckich.
- **Bergitka Roma** (Polscy Cyganie Wyżynni, Romowie Karpaccy), potomkowie Romów, którzy przybyli do Polski w XV wieku z terenów Węgier. Grupa ta już od XVII wieku prowadzi osiadły tryb życia.
- **Lowarzy** – przybyli do Polski w XIX wieku z terenów dzisiejszych Węgier. Grupa o tradycjach koczowniczych, trudniąca się handlem. Oprócz Polski Lowarzy zamieszkują wiele innych państw Europy Środkowej.
- **Kełderasze** – przybyli do Polski w XIX wieku z terenów Mołdawii. Grupa o tradycjach koczowniczych, trudniąca się rzemiosłem (kotlarstwem). Oprócz Polski zamieszkują głównie Rumunię.

GRUPA 2 – DROM (DROGA, PODRÓŻ) I KHER (DOM)

Dlaczego te pojęcia są ważne w kulturze Romów? Jaką tradycję podróżowania i mieszkania mają Romowie?

Czym jest dom dla kogoś, kto prowadzi wędrowny tryb życia?

Jak dziś mieszkają Romowie?

Informacje dla uczniów:

Do połowy XX wieku 75% Romów w Polsce żyła w sposób koczowniczy – wędrowali w taborach w ciągu roku, zatrzymywali się na dłużej tylko na czas zimy. Od lat 50. władze PRL prowadziły akcje „pomocy ludności cygańskiej przy przechodzeniu na osiadły tryb życia” i wprowadziły zakaz taborowania. Romowie tym samym zostali zmuszeni do porzucenia swojej wielowiekowej tradycji wędrowania i dotychczasowych zajęć. Ta przymusowa asymilacja nazywana jest przez Romów Wielkim Postojem i stanowi trudny fragment naszej wspólnej historii.

GRUPA 3 – (W ODNIESIENIU DO CAŁOŚCI PRACY) ROMANIPEN

Czy słyszeliście to pojęcie? Co ono oznacza? Jak można do niego odnieść poszczególne pojęcia w pracy Doroty Podlaskiej?

Informacje dla uczniów:

Romanipen można określić jako „cygańskość” albo „romskość”. Jest to niepisany kodeks, obejmujący całość romskiej tradycji: rytuały, obrzędy, nakazy moralne i zakazy społeczne. Prawie każdą sytuację życiową można odnieść do treści zawartych w kodeksie. Przestrzeganie romanipen stanowi dla Romów najwyższą wartość, wyraża solidarność i identyfikację z grupą.

GRUPA 4 – (W ODNIESIENIU DO CAŁOŚCI PRACY) ALFABET ROMSKI I JĘZYK ROMANI

Czy alfabet Romski, jaki pojawia się w pracy, jest podobny do Polskiego? Czym się różni?

Informacje dla uczniów:

Język romski (język romani) ma bardzo wiele dialektów. Do XX wieku funkcjonował głównie jako język mówiony, a gdy zaczęto go spisywać, przyjmowano różne zasady i używano różnych alfabetów. Alfabet romski został oficjalnie przyjęty dopiero w 1990 roku podczas IV Światowego Kongresu Romów w Serocku. Jest on oparty na alfabecie łacińskim i zawiera 46 znaków.

Alfabet romski w dialekcie Bergitka Roma:

A B C Ch Ć Ćh D Dż E F G H I J K Kh L Ł M N Ń O P Ph R S Ś T Th U W Y Z Ż

PODSUMOWANIE:

- prezentacja tablic, zachęcenie uczniów do samodzielnych poszukiwań na temat innych pojęć, jakie pojawiają się w pracy Podlaskiej;
- zwrócenie uwagi na to, że sztuka współczesna nie tylko może być źródłem wiedzy, ale często też oferuje nam inny punkt widzenia niż media czy kultura popularna (w wypadku prac Podlaskiej jest to próba spojrzenia na świat oczami Innego) – dzięki temu możemy wyjść poza stereotypy, zyskać nową perspektywę.

3. POZNAJMY SWOICH SĄSIADÓW: MUŻULMANIE

Materiały: samoprzylepne karteczki, ołówki, kartki A3, markery, wydruki zdjęć projektu Joanny Rajkowskiej lub jego projekcja na ekranie.

Powtórzenie ćwiczenia z poprzedniej części zajęć – prowadzący prosi uczniów o wypisanie na karteczkach skojarzeń z mużulmanami. Karteczki przykleja do tablicy/ściany, grupując powtarzające się hasła. Rozmowa:

- Które z tych skojarzeń to stereotypy?
- Czy większość jest pozytywna, czy negatywna?
- Jaki obraz społeczności mużulmanów budują?
- Jak Polacy postrzegają mużulmanów?
- Jak wyglądają nasze relacje?
- Czy dużo o sobie wiemy?

Prowadzący zwraca uwagę na błędne utożsamianie islamu z terroryzmem.

JOANNA RAJKOWSKA *MINARET*, 2009–2011 PROJEKT PUBLICZNY – NIEZREALIZOWANY

„Projekt *Minaret* zakłada przekształcenie nieczynnego komina fabrycznego usytuowanego w centrum Poznania, u zbiegu ulic Estkowskiego i Garbary, w minaret. (...) *Minaret*, podobnie jak warszawska palma (*Pozdrowienia z Alej Jerozolimskich*), ma na trwałe wpisać się w pejzaż miasta, nadając miejscu interwencji charakter iluzyjny, surrealny i egzotyczny. (...) *Minaret* jest punktem wyjścia do szerszej dyskusji na temat tego, czy potrafimy otwierać się na Innych, jaki jest nasz – Polaków – stosunek do islamu, dlaczego stawiamy znak równości pomiędzy islamem a terroryzmem i przemocą, skąd bierze się w Polsce lęk przed muzułmanami, w tym szczególnie uchodźcami ze Wschodu”.

źródło: *Rajkowska. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Warszawa 2010.

Joanna Rajkowska, ur. w 1968 roku w Bydgoszczy, mieszka i pracuje w Londynie, Berlinie oraz w Warszawie. Studiowała malarstwo na ASP w Krakowie oraz historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jest autorką projektów publicznych, obiektów, filmów, instalacji oraz akcji realizowanych w przestrzeni miejskiej.

Krótkie wprowadzenie o twórczości Joanny Rajkowskiej i projekcie *Minaret* przygotowane przez uczniów. Prezentacja projektu ze strony <http://www.rajkowska.com/pl/projektyp/85> lub <http://www.minaret.art.pl/>.

W razie potrzeby należy również wyjaśnić, co to jest minaret i jakie spełnia funkcje.

DYSKUSJA NA TEMAT MUZUŁMANÓW W POLSCE:

— Czy w Polsce żyją muzułmanie? Jak myślicie – jak wielu i od jak dawna?

Obecnie szacuje się, że w Polsce żyje nawet 30 tys. muzułmanów. Pierwszą grupą wyznawców islamu byli Tatarzy, którzy żyją w Polsce od wieków i stanowią mniejszość etniczną.

— Jak myślicie, ile jest w Polsce meczetów? Ile z nich posiada minaret?

Obecnie w Polsce znajduje się pięć czynnych meczetów: w Bohonikach i w Kruszynianach (drewniane meczety tatarskie z XIX wieku), Warszawie, Poznaniu (są to zwykłe budynki zaadaptowane do spełniania funkcji meczetów, ale architektonicznie nimi nie są – z zewnątrz nie odróżniają się od okolicznych zabudowań) i Gdańsku (jedyne meczet, który posiada minaret). Meczet w Gdańsku stał się ofiarą ataków wandalizmu po atakach terrorystycznych 11 września 2001 roku.

— Czy słyszeliście o protestach przeciwko budowie meczetu? Jak myślicie, co jest powodem takich protestów?

DYSKUSJA NA TEMAT PROJEKTU JOANNY RAJKOWSKIEJ:

— Instalacja Joanny Rajkowskiej nie miała spełniać żadnych funkcji religijnych, miała być tylko symbolem, ale mimo tego również sprzeciwiano się jej budowie i ostatecznie projekt nie został zrealizowany. Jak myślicie, skąd w tym wypadku niechęć wobec minaretu?

— W projekcie Rajkowskiej ważną rolę odegrała lokalizacja. *Minaret* miał stać się pomiędzy katolicką katedrą a dawną synagogą, w której dziś mieści się miejska pływalnia. Jakie ma to znaczenie? Co mówi nam o wielokulturowości?

Przeciwnicy projektu twierdzili, że *Minaret* nie powinien powstać, bo jest to element „obcy kulturowo” oraz „obraża uczucia muzułmanów”. Odnieście się do tych argumentów: Czy odmienność kulturowa powinna być eliminowana z przestrzeni publicznej?

— Czy nie jest to przejaw dyskryminacji wobec mniejszości? Czy budowa *Minaretu* obraziłaby uczucia muzułmanów?

A może jest odwrotnie: to protesty przeciw jego budowie mogły obrazić odczucia wyznawców islamu?

— Co stałoby się, gdyby *Minaret* powstał?

ZADANIE:

Prowadzący dzieli klasę na dwie grupy. Jedna z nich wciela się w zwolenników, a druga w przeciwników projektu Rajkowskiej.

Grupy mają za zadanie stworzyć hasła, jakie mogłyby znaleźć się na transparentach (zapisują je za pomocą markerów na kartkach) reprezentujących poglądy obydwu stron. Następnie prowadzący aranżuje krótką dyskusję, w której każda ze stron ma przedstawić swoje argumenty.

PODSUMOWANIE:

Zwrócenie uwagi na to, jak muzułmanie, ale też inne mniejszości, spychane są na margines, wykluczane poza obszar widzialności w przestrzeni publicznej. Na 30 tys. muzułmanów mieszkających w Polsce przypada tylko jeden minaret. W Poznaniu funkcjonuje meczet, ale nie rzuca się w oczy, wygląda jak inne budynki, nie stanowi elementu „obcego kulturowo”. Projekt Rajkowskiej zakładał uwidocznienie symbolu kojarzącego się jednoznacznie z islamem w centrum miasta, wprowadzanie go do przestrzeni publicznej, ale też wywołanie dyskusji na temat naszego stosunku do inności.

CZĘŚĆ II

1. WYKLUCZENIE: KTO KOGO?

HUBERT CZEREPOK *NIGDY NIE BĘDZIESZ POLAKIEM*, 2008, NEON

Praca Huberta Czerepoka to neon, który nawiązuje do transparentu kibiców Odry Wodzisław: „Roger, nigdy nie będziesz Polakiem!”, wymierzonego przeciw Rogerowi Guerreiro – brazylijskiemu piłkarzowi, który ma od niedawna polskie obywatelstwo. W napis „Nigdy nie będziesz Polakiem” autor wpisał znak Polski Walczącej i krzyż celtycki – symbole często dziś używane przez grupy neofaszystowskie.

Hubert Czerepok – artysta wizualny, urodzony w 1973 roku, absolwent ASP w Poznaniu (dyplom z rysunku i rzeźby). Tworzy instalacje, obiekty, fotografie i filmy, a także projekty w przestrzeni publicznej.

Źródło: <http://culture.pl/pl/tworca/hubert-czerepok>

Dodatkowy kontekst może stanowić projekcja filmu Symbole (2012), zapisu warsztatów przeprowadzonych przez Huberta Czerepoka z młodzieżą w Galerii Arsenał w Białymstoku. Film udostępniany na licencjach Creative Commons: <http://vimeo.com/43554081>

Prezentacja pracy Huberta Czerepoka i krótka informacja o autorze przygotowana przez uczniów.

DYSKUSJA:

- Co przypomina wam praca Huberta Czerepoka?
- Gdzie spotkaliście się z takimi napisami?
- Czy rozpoznajecie symbole wpisane w napis?
- Co oznaczają?
- W jakim kontekście są używane?

KTO WYKLUCZA:

- Kto jest nadawcą tego komunikatu?
- Kogo reprezentuje?
- W czyim imieniu mówi?

KTO JEST WYKLUCZONY:

- W kogo wymierzone jest hasło, które w swojej pracy przywołuje Czerepok?
- Do jakich grup może być skierowane?
- Komu odmawia się bycia Polakiem i dlaczego?

Prowadzący zwraca uwagę na mniejszości etniczne np. Romów, o których była mowa w pierwszej części zajęć – mieszkają w Polsce od pokoleń, ich jedynym obywatelstwem jest obywatelstwo polskie, a mimo to wielokrotnie są wykluczani, odmawia się im bycia Polakami.

Prowadzący przytacza kontekst powstania pracy Czerepoka. Podkreśla, że choć artysta inspirował się konkretnym przejawem dyskryminacji wobec ciemnoskórego piłkarza, praca jest uniwersalna, może dotyczyć dyskryminacji, jakiej ze strony Polaków doświadczają różne grupy.

Czy jeśli ktoś jest wykluczony (np. w klasie, w grupie rówieśniczej), łatwo mu zabrać głos? Czy pozostali go słuchają?

Czy liczą się z jego zdaniem?

Tak samo może być z grupami, które są marginalizowane, np. mniejszościami etnicznymi, religijnymi, imigrantami. Czasem artyści, wykorzystując narzędzia sztuki współczesnej, starają się uczynić takie marginalizowane grupy widzialnymi – w ten sposób oddają głos wykluczonym.

2. KSENOLOGIA: LEK NA KSENOFABIĘ

Prowadzący zwraca uwagę, że zarówno praca Huberta Czarepoka, jak i omawiany w pierwszej części zajęć projekt Joanny Rajkowskiej obrazują polską ksenofobię.

Omówienie pojęcia ksenofobii na podstawie pocztówki *Ksenofobia pospolita – groźny chwast* autorstwa Grupy Twożywo

<http://www.twozywo.art.pl/twzw.php?3zb>

ROZMOWA:

- Czy wiecie, co oznacza ksenofobia? Jaka jest etymologia tego słowa?
(gr. *ksenós* – obcy, gr. *phóbos* – strach, czyli strach przed obcymi).
- Kogo może dotyczyć ksenofobia?
- Skąd bierze się strach przed obcymi?
- Skąd bierze jej niechęć do nich?
- Jaki wpływ na nią mają stereotypy? (Przypomnijcie sobie stereotyp muzułmanina-terrorysty).
- W jaki sposób prace Joanny Rajkowskiej i Huberta Czarepoka obrazują polską ksenofobię?
- Dlaczego na pocztówce Grupy Twożywo ksenofobia została porównana do chwastu?

KRZYSZTOF WODICZKO INSTRUMENTY KSENOLOGICZNE

LASKA TUŁACZA (*XENOBACUL*) (1992–1997)

„Laska tułacza to narzędzie komunikacji kulturowej umożliwiająca jej właścicielowi – emigrantowi – komunikację oraz autoprezentację. Laska tułacza należy do serii tzw. Instrumentów Ksenologicznych – projektów Wodiczki, które mają służyć poznaniu „Innego”. (...) Laska tułacza składa się z dwóch części: kaptura z zamontowanym ekranem, z wyświetlanym filmem – historią właściciela Laski – oraz z pojemnika – 'relikwiarza', w którym umieszczono pamiątki, przedmioty ważne w historii emigranta”.

RZECZNIK OBCEGO (*PORTE PAROLE*) (1994–1997)

Projekt ten jest bardziej radykalnym rozwinięciem Laski tułacza i podobnie jak ten poprzedni, ma służyć komunikacji, wypowiedaniu się przez imigrantów. Radykalność zawarta jest w samej konstrukcji: przymocowuje się go bezpośrednio przy twarzy, przez co staje się przedłużeniem ciała, stanowi niejako integralną jego część, a nie jest tylko zapośredniczeniem. Zamocowuje się go wokół twarzy tak, że zasłania usta – na ich wysokości umieszczony jest monitor, po bokach małe głośniki. Monitor odtwarza uprzednio nagrane wypowiedzi, zastępując przez to rzeczywistą wypowiedź ruchomym obrazem ust i dźwiękiem. Urządzenie upodabnia się do współczesnych gadżetów wirtualnej doby elektroniki – przyciąga i każe podejść naprawdę blisko, przez co zmniejsza odległość pomiędzy użytkownikiem, potencjalnym „obcym” a widzom”.

Krzysztof Wodiczko – urodzony w 1943 roku w Warszawie. Autor przeszło 80 projekcji zrealizowanych w różnych miejscach świata, w przestrzeniach miejskich na fasadach budynków i pomnikach, które ożywia obrazami i głosami bezdomnych, imigrantów, ofiar przemocy domowej i mniejszości spychanych na margines życia publicznego. Jest również twórcą pojazdów i instrumentów umożliwiających wypowiedzenie się, zaznaczenie swojej obecności w przestrzeni publicznej tym, którzy pozbawieni praw pozostają niemi i niewidocznymi.

Źródło: <http://www.fundacjaprofile.pl>

Krótkie wprowadzenie o twórczości Krzysztofa Wodiczki przygotowane przez uczniów. Projekcja fragmentu filmu *Instrumentacje* (2007), który jest dokumentacją działań z *Instrumentami* Wodiczki. Film dostępny na portalu FilMOTEKA Muzeum <http://artmuseum.pl/pl/filmoteka/praca/wodiczko-krzysztof-instrumentations>

DYSKUSJA:

- Z myślą o kim powstały instrumenty Krzysztofa Wodiczki? Jak działają?
- Na jakie problemy zwraca uwagę artysta? Czy udaje mu się je rozwiązać?
- Czego mogłaby dotyczyć nauka zwana ksenologią?
- Czy można powiedzieć, że uprawialiśmy ksenologię w pierwszej części zajęć?
- Czy takie podejście może być lekiem na ksenofobię?
- Czy może wpłynąć na to, że stajemy się bardziej otwarci i tolerancyjni?

3. TOLERANCJA: PODAJ DALEJ

Podsumowanie w formie dyskusji dotyczącej wszystkich omawianych prac:

- Czy dzieło sztuki może zmieniać świat?
- Czy artysta może wpływać na społeczeństwo?
- Czy sztuka może działać przeciw wykluczeniu? Jakie są jej metody, strategie?
- Czy artyści są zaangażowani w problemy, jakie poruszają w swoich pracach? Czy widz, oglądając pracę, też może się w te problemy zaangażować?
- Co my możemy zrobić dla tolerancji?

ZADANIE PLASTYCZNE:

Słownik obrazkowy do nauki tolerancji w nawiązaniu do pracy Doroty Podlaskiej *Tablice do nauki alfabetów*.

Materiały: litery alfabetu wypisane na małych karteczkach, kartki A4, flamastry, dziurkacz, sznurek.

Każdy z uczestników wybiera jedną literę alfabetu i ma za zadanie wymyślić i w prosty sposób zilustrować hasło, które może uczyć tolerancji – przekazywać dalej to, czego nauczyły nas warsztaty.

Następnie wszyscy prezentują hasła w porządku alfabetycznym, dziurkują i łączą za pomocą sznurka w formę książki. W ten sposób powstaje obrazkowy słownik, który stanowi podsumowanie wrażeń z warsztatów.

BIBLIOGRAFIA:

Krzysztof Wodiczko. *Pomnikoterapia*, red. Andrzej Turowski, Warszawa 2005.

Ficowski Jerzy, *Cyganie na polskich drogach*, Kraków 1986.

Rajkowska. *Przewodnik Krytyki Politycznej*, red. Zespół Krytyki Politycznej, Warszawa 2009.

Romano kher. *O romskiej sztuce, estetyce i doświadczeniu*, red. Monika Weychert Waluszko, Warszawa 2013.

<http://www.minaret.art.pl/> (dostęp: 18.12.2013)

<http://www.rajkowska.com/pl/projektyp/85> (dostęp: 18.12.2013)

KOMENTARZ:

Scenariusz powstał na podstawie warsztatów ***Różnorodność kulturowa. Warsztaty antydyskryminacyjne w oparciu o sztukę współczesną***, przygotowanych i poprowadzonych przez Karolinę Iwańczyk (Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki), Dorotę Podlaską (artystka) i Pawła Kwietnia (Stowarzyszenie KEN) w Zachęcie – Narodowej Galerii Sztuki w ramach ogólnopolskiej konferencji dla nauczycieli, animatorów i edukatorów ***Sztuka edukacji. Kultura w programach nauczania*** 22–23 listopada 2013 r. Warsztaty w Zachęcie dotyczyły wystawy *Domy srebrne jak namioty* (więcej: <http://www.zacheta.art.pl/article/view/1618/domy-srebrne-jak-namioty>), a ich częścią były zajęcia prowadzone przez Dorotę Podlaską, artystkę, której praca prezentowana była na wystawie. Scenariusz został zmodyfikowany i wybrane zostały prace artystów współczesnych.

Autorzy: Karolina Iwańczyk (Zachęta) we współpracy z Małgorzatą Glinką

(wpisanie scenariusza w podstawę programową nauczania wiedzy o społeczeństwie i historii i społeczeństwo)

Koordinacja merytoryczna: Anna Zdzieborska

Redakcja: Joanna Baranowska

Projekt graficzny: Anna Piwowar

Tekst scenariusza dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska.

Treść licencji na stronie: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>

Więcej informacji o konferencji ***Sztuka edukacji. Kultura w programach nauczania***, w tym zdjęcia, materiały wideo i materiały edukacyjne: www.sztukaedukacji2013.pl

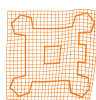
Więcej materiałów edukacyjnych dla nauczycieli dotyczących sztuki współczesnej, w tym filmy edukacyjne, scenariusze lekcji, gry itp.: www.otwartazacheta.pl

ORGANIZATORZY:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

WSPÓLORGANIZATORZY:

Centrum
Sztuki
Współczesnej
Zamek
Ujazdowski

MUZEUM
sztuki
nowoczesnej
w warszawie

PATRONAT HONOROWY:

Patronat honorowy nad konferencją
objął Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Bogdan Zdrojewski oraz Minister Edukacji Narodowej
Krystyna Szumilas

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

MINISTER
EDUKACJI
NARODOWEJ

PATRONAT:

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

PATRONAT MEDIALNY:

platforma
kultury

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY